

BIBLIOTEKET I DREJERS KLUB

AF

P. M. MITCHELL¹⁾

I Smaatryksamlingen paa Det kongelige Bibliotek findes et Hæfte paa 32 Sider, der bærer Titlen „Bogsamling i Klubben oprettet i November 1775. Ved Slutningen af Aaret 1792“. Dette ellers upaaagtede Hæfte er en Fortegnelse over Biblioteket i Drejers Klub, som var det fornemste Samlingssted for Hovedstadens Skønaander og frisindede Intelligens i sidste Fjerdedel af det attende Aarhundrede.²⁾ Foreningen, hvis Vært i længere Tid var Jacob Drejer, hed egentlig kun „Klubben“ indtil 1793, da den antog Navnet „Det forenede Selskab“ efter Genforeningen med en Gruppe som var udgaaet fra Klubben i 1790. Men allerede da denne Navneforandring vedtoges, var Klubbens Glansperiode forbi. I sine Erindringer klager J. P. Mynster over, at Klubben i Halvfemserne mest levede paa Reminiscenser.³⁾ Bogfortegnelsen kan altsaa siges at være af særlig kulturhistorisk Interesse, da den genspejler Klubben i dens bedste Dage.

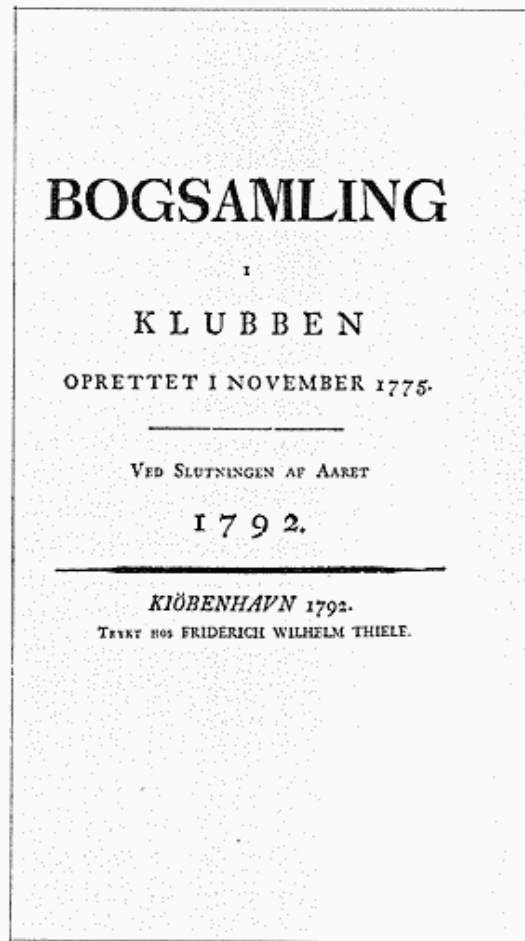
Klubben havde sin Oprindelse i det danske Litteraturselskab som dannedes af seksten eller sytten Beundrere af Johannes Ewald i 1775. Disse Mænd „af Tænkraft, Vid, Lyst til at gavne“⁴⁾ begyndte senere samme Aar at samles hos Drejer for at kunne være for sig selv og for at forene det morsomme og det nyttige. Blandt de mest kendte af de første Medlemmer var Litteraten Werner Abrahamson, den allerede af Holberg agtede Skuespiller Clementin (der døde 1776), Boghandler Gylden-dal, Filosofen Laurids Smith, Marineofficeren H. C. Sneedorff, Digterbrødrene P. K. og P. M. Trojel, og den initiativrige Oplysningsmand Jens Wadum.

Selskabets rent litterære Virksomhed ebbede ud og erstattedes med Klublivet.⁵⁾ En Klub imødekom Tidens Aand; i Løbet af kort Tid opstod der en Række lignende Foreninger. Den ældste af disse, det saakaldte Fabricii Selskab, var omtrent lige gammel med Drejers Klub; forøvrigt sammensmeltedes den med Det forenede Selskab i 1815 for at danne

„Den nye Forening“. Antallet af Klubbens Medlemmer voksede straks fra 17 til 24 og snart til 50. Allerede i 1778 blev det forøget til 100 Medlemmer og det næste Aar til 130. I 1786 var der 200 Medlemmer i Klubben.⁶⁾ „Det blev en Udmærkelse, det blev Hæder, at optages i dette Selskab, der forenede paa ganske faa nær alt hvad der glimrede i Hovedstaden i den danske Litteratur; det kunde i visse Maader kaldes det danske Parnas,“ sagde J. C. Tode tilbageskuende i 1795.⁷⁾ Udover de allerede nævnte var blandt de mest kendte Medlemmer Jens Baggesen, Ove Malling, Edvard Storm og Thomas Thaarup.

Klubben skød Grene. Ganske tidligt udtraadte nogle Medlemmer der dannede Fichs Klub, senere kaldt Kongens Klub,⁸⁾ som mange Aar efter optog Den nye Forening i sig. I 1783 dannede Laurids Smith „Den borgerlige Klub“ i Trondhjem, med Drejers Klub som Forbillede. Det vigtigste Datterselskab var dog det endnu bestaaende Selskab for Efterslægten, som stiftedes i Marts 1786 af en Gruppe Medlemmer af Drejers Klub. Dannelsen af Efterslægtsselskabet er Tegn paa den oplysende Aand og de gærende nye Ideer som prægede Klubben i 1780'erne og som gav den dens virkelige politiske og sociale Betydning. De nye Retninger som identificeres med Reventlows og Bernstorffs Reformbestræbelser og Henrik Gerners praktiske Virke fandt Klangbund i Klubben.⁹⁾ „Den almene Mening,“ skriver Rahbek senere, „giæstede os ofte og gierne, ikke sielden opløftede sin Stemme i vor Midie, og udgik herfra. . .“¹⁰⁾ I Klubben blev der vakt Interesse „for de offentlige Anliggender, den spændte Forventning af de Ting, der, under den nye Tingenes Orden, ventedes at maatte og ville og burde komme. . .“¹¹⁾ Klubben blev, med Todes Ord, „en Art af Planteskole, for tilstundende Embedsmænd af alle Classer.“¹²⁾

Den Nøglestilling som Biblioteket indtog i Klublivet klarlægges ved Bruddet Klubben oplevede i 1790, da c. 50 Medlemmer, der forøvrigt alle tilhørte Efterslægtsselskabet, udtraadte for at danne deres egen Forening. „Hos os var den første Anledning til Trætte paa hvilken Maade vor Bogsamling kunde gøres meest nyttig,“ siger Tode til de genforenede Medlemmer seks Aar senere.¹³⁾ Det er endvidere betegnende at omtrent Halvdelen af de 88 Sider Love, som Klubben lod trykke i 1780, er hellet Bogsamlingen og dens Bestyrelse. Paa det Tidspunkt var Biblioteket, eller Læse-Selskabet, som det kaldtes i Lovene, nyt. Allerede fra Begyndelsen maa der have foreligget Aviser og Tidsskrifter i Lokalerne, da Lovene fra 1780 i § 81 nævner, at Aviser og Tidsskrifter købt „for Klubbens egen Casses Regning“ skal ligge fremme „til enhvers Giennemlæsning“ de første 14 Dage. Ifølge baade Drejer¹⁴⁾ og Thaarup¹⁵⁾ blev

Titelblad til katalogen over biblioteket i Drejers Klub 1792. $\frac{2}{3}$ størrelse.

Læse-Selskabet oprettet paa Foranledning af Jens Wadum i Slutningen af 1779.

„I Henseende til Bøgernes Materie,“ hed det i § 36, skulde Biblioteket indskrænkes „til de skionne Videnskaber, Universal-Historie, Fædrelandets Historie, og med Tiden een eller høist to af de classiske Skribentere i ethvert af de andre Rigers Historie, Historie om Mennesket, Cultur, Videnskaber og Kunster, saavel som Folke-Philosophie. I Henseende til Sproget, i hvilket de udgives, til dansk, svensk, tydsk, fransk og engelsk.“ Biblioteket bestod af to Samlinger, den faste og den „afvekslende“. Nogen trykt Fortegnelse over den vekslende Samling, hvoraf forøvrigt intet

maatte indbindes, har næppe eksisteret, da Skrifter kun maatte beholdes et Aar i denne Samling. To Gange om Aaret var der Auktioner og Medlemmer kunde købe Skrifterne, der var udgaaet fra den vekslende Samling med Undtagelse af dem, der var værd at ejes af Klubben for bestandigt og derfor skulde optages i den faste Samling. Det er dog ikke svært at danne sig et Begreb om de Tidsskrifter, som var tilgængelige i Klubben: I den faste Samling findes flere Rækker af Tidsskrifter, som viser Klubbens Smag og Retning – „Spectator“ i dansk Oversættelse, „Danske Magazin“, „Dansk Museum“, „Det almindelige Danske Bibliothek“ med dets Tillæg „Almindelig Dansk Litteratur-Journal“, „Der Teutsche Merkur“, „Deutsches Museum“, „Hannoverische Beyträge zum Nutzen und Vergnügen“, „Das graue Ungeheuer“ o. fl. a.

Udover Pengene fra Auktionerne, som dog straks maatte anvendes til Køb af nye Skrifter „for den fulde Indkiöbs-Sum,¹⁶⁾“ bestod Bibliothekets Indtægter i en maanedlige Afgift af 8 Skilling fra hvert Medlem. Ny indtrædende Medlemmer betalte Klubben et Gebyr af fire Rigsdaler, hvoraf de to tilfaldt Læse-Selskabet. Endvidere blev Medlemmer – især dem der befordredes til Embeder – opfordret til at skænke Gaver til Bibliotheket. Rahbek fortæller, at da han arvede 12,000 Rdlr. i 1789 mulktrede Bibliotheksdirektionen ham „for 12 Rigsdaler for uafleverede Bøger, da de fandt det billigt, at han afgav 1/1000.“¹⁷⁾

Læse-Selskabet bestyredes af syv „Directeurer“, en for hver af Ugens Dage. De havde Ansvar for Indkøb, Opbevaring og Udlaan af Bøgerne. Bøgerne i den vekslende Samling fik et Nummer paa Ryggen hvorefter Bogen ordnedes i Reolen. Bøger i den faste Samling forsynedes med et Nummer klistret „indvendig paa Bindet af Bøgerne“.¹⁸⁾ Paa en Seddel – muligvis Nummersedlen – skulde der staa Udlaansfristen for hver Bog, underskrevet af fire af Bibliothekets Bestyrelsesmedlemmer.¹⁹⁾ Lovene paa-lagde Direktørerne bl. a. Pligten til at føre to Kataloger over hver Samling: „Den ene af disse skal blot være en tilstrækkelig Fortegnelse paa det Forraad af Bøger, som til Udlaan haves“. Den anden Katalog for den vekslende Samling førtes med seks henholdsvis fire Rubrikker, for at „tiene som Hoved-Protokol ved Auktionen“ og kontrollere Udlaanet. Den anden Katalog for den faste Samling skulde indeholde baade „et tilstrækkeligt alfabetsk Register, forsynet med Underretning om Bogens Nummer i Bogskabet“ samt Bogens Format og en Liste til Kontrol af Udlaanet.

Systemet maa siges at have været ret krævende og lovlig kompliceret; det er et Spørgsmaal om Reglerne virkelig blev overholdt. Fortegnelsen fra 1792, der omfatter 1837 Bind i den faste Samling, er ikke noget Møn-

sterarbejde; den er ikke udført efter noget Princip og svarer i hvert Fald ikke til det alfabetiske Register som Lovene foreskrev. Bøgerne er opført næsten helt tilfældigt, sandsynligvis som de var opstillede; kun hist og her mærker man et lille Tilløb til at gruppere Bøger efter Emne eller Forfatter. Maaden paa hvilken Titlerne er angivne, er langt fra konsekvent. Der er mange Fejl; de fleste af dem lader sig forklare som Høre-fejl, og man kan heraf slutte, at Listen er blevet udarbejdet af to Mænd; den ene læste op for den anden, der nedskrev Titlerne. Sommetider lader det til, at man nøjedes med Titlen fra Bogens Ryg, og ved Serier o.l., har man ofte nøjedes med at se paa Titelbladet af første eller evtl. sidste Bind. Da ikke faa Titler er forkerte og mange forkortede, har det i talrige Tilfælde været svært at bestemme, hvilken Bog og hvilken Udgave det drejer sig om. Een Titel er forblevet helt uopklaret: der anføres blot „Liebe und Cabale“, og det kan næppe være Schillers „Kabale und Liebe“, da dette Stykke ogsaa forekommer. Een Titel, der ikke lader sig verificere, er „Karakteristiske engelske Dandse“, 1777; dog findes lignende Titler fra andre Aar i „Bibliotheca Danica“. Forøvrigt findes „Mirza og Fatme, en indiansk Fortælling“, 1776, hverken i „Bibliotheca Danica“ eller i Det kgl. Biblioteks Katalog; dog kendes Bogen fra et Eksemplar bevaret i Herlufsholms Skoles Bogsamling.²⁰⁾

Biblioteket var ikke præget af nogen Iver efter at anskaffe sjældne eller gamle og kostbare Bøger. Det var ogsaa unødvendigt, da P.F.Suhm, der var Medlem af Klubben indtil 1790, fra c. 1777 gjorde sin store og omfattende Samling tilgængelig for enhver alvorlig Læser. Bestemmelsen om, at der hovedsagelig skulde anskaffes „nye udkomne“ Skrifter til Læse-Selskabets Bogsamling blev overholdt. Der fandtes kun tre Bøger trykt før 1700: Anders Sørensen Vedels Saxo-Udgave fra 1610, Arrild Huitfeldts „Danmarckis Rigis Krønike“ 1652 (i Katalogen fejlagtigt dateret 1662), og Arent Berntsens „Danmarckis oc Norgis fructbar Herlighed“ fra 1656. Kun 30 af Samlingens Bøger var udkommet i første Halvdel af det attende Aarhundrede, mens næsten 500 Bøger var fra de sidste tyve Aar, før Fortegnelsen blev trykt.

Biblioteket var overvejende tysksproget. Der fandtes 327 Titler paa Tysk mod 232 paa Dansk og 60 paa Fransk. Der var kun 10 Titler paa Engelsk, een paa Latin (Francis Bacon, „De dignitate et augmentis scientiarum“) og – maaske mest uventet – kun to paa Svensk (Uno von Troil, „Bref rörande en resa til Island“, 1777, og „Sveriges Rikes Lag“, 1780). Især med Hensyn til de franske Titler maa man dog huske, at en Titel kan omfatte mange Bind. Der kan ikke være nogen Tvivl om, at Klubbens Medlemmer godt kunde læse Fransk, da bl.a. Hovedopslags-

værket var Diderots „Encyclopédie“ (Lausanne-Udgaven fra 1778-81 i 36 Bind).

Som førende Kultursprog var Tysk ogsaa Formidler af en Række Værker oversat fra andre Sprog: ikke færre end 28 fra Engelsk og 19 fra Fransk og nogle faa fra andre Sprog – Græsk, Latin, Italiensk og Spansk – Sprog, paa hvilke der (med Undtagelse af Bacon) ikke fandtes Bøger i Biblioteket. Men der var ogsaa Oversættelser fra Tysk til Dansk, ialt 22, fra Fransk til Dansk, 12, og fra Engelsk og Latin til Dansk, henholdsvis 12 og 8.

Skonlitterære Værker er næsten ligelig fordelt mellem Tysk og Dansk. Der er nogle flere Digtsamlinger paa Dansk, men til Gengæld langt flere Romaner og Fortællinger paa Tysk. Der findes 15 Skuespil paa Tysk (hvoriblandt Todes „Søofficererne“ i Oversættelse) men mange flere paa Dansk, i Samlinger af Skuespil, især af Holberg. Andet er ikke at vente, end at Bogsamlingen rummede saa at sige alle Tidens kendte danske og norske Digtere. Ewalds samlede Skrifter fandtes i Firebindsudgaven fra 1780-91, og der var to Eksemplarer af Wessels samlede Skrifter (I-II, 1787); desuden Værker af f. Eks. Pram og Zetlitz. Man lægger særlig Mærke til Digtsamlinger skrevet af Medlemmer af Klubben, i første Række Baggesen og Edvard Storm, men selvfølgelig ogsaa mindre Aander som Peder Trojel og Paul Bast.

Af de store Navne fra tysk klassisk Litteratur ved Slutningen af det attende Aarhundrede er der ikke særlig meget. Af Goethe findes der saaledes intet, til Trods for at han maa siges at have naaet Berømmelse inden 1792.²¹⁾ Ogsaa Danmark havde haft sin Wertherfeber, selvom en Oversættelse af den farlige Bog ikke maatte udkomme. Schiller, der er kendt for at have haft Beundrere og Velyndere i Danmark, var bedre repræsenteret: „Die Räuber“ i andet Oplag, 1782, „Kabale und Liebe“ i en Udgave fra 1785, „Die Verschwörung des Fiesko“ i en Udgave fra 1784, og den populære Fortælling „Der Geisterscher“ i en Udgave fra 1789. Man savner derimod Schillers Tidsskrift „Thalia“. De tunge „Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit I-IV“ var Herders eneste Bidrag til Samlingen.²²⁾ Wieland var bedre stillet. Udover „Der Teutsche Merkur“ fra Aaret 1778 og fremefter fandtes hans „Peregrinus Proteus“ i en Udgave fra 1791, „Neue Göttergespräche“ i Originaludgaven fra samme Aar og desuden danske Oversættelser af „Die Abderiten“ og „Empfindungen eines Christen“ (henholdsvis fra 1779 og 1781).²³⁾ Der savnes især „Comische Erzählungen“, som var blevet efterlignet af Baggesen.

Af den lidt ældre Lessing ejedes kun „Laokoon“ i en Udgave fra 1788

og de seks Bind af „Zur Geschichte und Literatur“ (1773–1781). I den eneste Klub i Byen, der optog Jøder som Medlemmer, kunde man maa-
ske have ventet desuden at finde et Eksemplar af „Nathan“. Ellers var
anden Rangs Forfattere, der tjente Oplysningens Sag, forholdsvis vel
repræsenteret: G.W. Rabeners samtlige Skrifter i dansk Oversættelse
(Odense 1779–81), J.E. Schlegels „Werke“, som var udkommet i fem
Bind i København 1761–70, i Optrykket fra 1771, Ewald von Kleists
„Sämtliche Werke“ fra 1771, den tidligere Københavnerprædikant J.A.
Cramers „Sämtliche Gedichte“ (1782–83), og en Udgave af Nicolai og
Lessings Medarbejder Th. Abbt's Skrifter i seks Bind; endvidere de den-
gang saa populære „Sinngedichte“ af A.G. Kästner og den meget læste
moralske Roman „Faustin“ (1783) af den nu næsten glemte Forfatter
Johann Pezzl saavel som Efterligningen med samme Titel fra 1785.

En endnu ældre Generation repræsenteredes med en tre Bind-Udgave
af Hagedorn (Carlsruhe-Eftertryk fra 1777), Gleims samlede Skrifter i
otte Dele, Gellert i en tysk Udgave i 10 Bind (anden Udgave fra 1775)
saa vel som to Værker af ham i dansk Oversættelse, „Aandelige Oder og
Sange“ og „Den svenske Grevinde“. Desuden Berliner-Udgvængen af Bod-
mers „Die Noachide“ fra 1765 og et Par Titler af Sen-Rokoko-Digteren
Leopold Goeckingk. Gottsched forekom ikke og delte dermed Skæbne
med de tyske Barokforfattere.

„Oden“ af Klopstock fandtes, formodentlig i Udgvængen med Melodier
af Neefe, der udkom i Flensborg og Leipzig i 1776. „Der Messias“ fore-
laa i „Ausgabe letzter Hand“ fra 1780. Ellers var der „Hermann und
die Fürsten“ (1784) og, ejendommeligt nok, en fransk Oversættelse af
„Adams Tod“. Man møder flere Værker i Klopstocks Aand: fire Bind
af Matthias Claudius' „Sämtliche Werke des Wandsbecker Bothen“,
1775–87, Voss' „Gedichte“ (betegnet som en Fembindsudgvængen fra 1785,
hvad næppe kan passe), og Hölty's „Gedichte“, udgivne af Voss og Fr.
Leopold von Stolberg 1783. Der fandtes Originaludgvængerne af baade
„Jamben“ (1784) og „Die Insel“ (1788) af Fr. L. von Stolberg, og af
Christian von Stolberg var der „Gedichte aus dem Griechischen“ 1782;
endvidere fandtes Brødrene Stolbergs „Gedichte“ (1780, formodentlig
Titeloplæg af 1779-Udgvængen). Af Gessner forelaa samlede Skrifter i dansk
Oversættelse fra 1781.

Sturm und Drangtidens Hovedrepræsentant var G.A. Bürger med
„Gedichte“ (1778), men der var ogsaa et Skuespil af Lenz i dansk Over-
sættelse. Som Tegn paa Tidens Smag bør ogsaa nævnes de meget læste
historiske Underholdningsromaner af A.G. Meissner, „Alcibiades“ og
„Masaniello“ saa vel som fem Bind af samme Forfatters „Skizzen“.

At det syttende Aarhundredes franske Litteratur, i Modsætning til den tyske, er repræsenteret, synes naturligt; kun forbavses man over, at Racine mangler fuldstændigt.²⁴) Af Corneille var der en 10 Bind-Udgave trykt i Genève i 1776 og af Molière Seksbindsudgaven med kritiske Anmærkninger af Voltaire, der udkom i Amsterdam i 1765 (Katalogen angiver dog en Syvbindsudgave fra 1765-77). Af det syttende Aarhundredes førende Kritiker Boileau fandtes der baade en af de utallige Udgaver af „Oeuvres“ saa vel som en dansk Oversættelse af Satirerne, der udkom 1757. Da der var en Syvbindsudgave af Antoine d'Hamilton, vilde man vente mere af La Fontaine end eet Bind af „Contes et nouvelles“. De to betydeligste efter-Molièreske Komedieforfattere, Destouches og Regnard, der var Skiver for Holbergs satiriske Kritik, fandtes i samlede Udgaver.

Hovedfigurerne i det attende Aarhundredes franske Litteratur indtog en dominerende Stilling i Klubbens Bogsamling: der var 60 Bind af den 71-Binds-Udgave af Voltaire, som var udkommet i Gotha 1784 ff., og en 33-Binds-Udgave af Rousseau, udkommet i Genève 1782-89. Et Tegn paa Oplysningsmanden, J.-F. Marmontels Popularitet ved Aarhundredets Slutning ses i 17 Bind „Oeuvres complètes“ fra 1787 saa vel som „Les Incas“ (1777) og fire Bind betegnet „Contes moraux et Belisaire“ (som skulde være udkommet i Yverdon i 1781, men som ikke lader sig verificere bibliografisk). Voltaire-Disciplen Arnauds Fortællinger forelaa i tysk Oversættelse, og Figaros Skaber Beaumarchais havdes paa Fransk i en Firebindsudgave fra 1780. Af den versatile Didaktiker Jacques Delille var der „Les Jardins“ i første Udgave fra 1782.

I det engelske Sprog fandtes der samlede Værker af to Forfattere, Jonathan Swift og James Thomson. Da Katalogen angiver, at Swift-Udgaven var fra 1757 i otte Bind, maa det have været en Edinburgh-Udgave i Duodez. Thomsons „Works“ var ogsaa en Edinburgh-Udgave (fra 1772). Af Matthew Prior ejedes „Poems on Several Occasions“ fra 1754. De mest kendte enkelte Værker var Miltons „Paradise Lost“ og „Paradise Regained“; Udgaverne er ikke beskrevet yderligere og kan derfor ikke identificeres. Blandt andre engelske Digtere noteres særligt Richard Glover, hvis „Leonidas“ nød stort Ry paa Kontinentet; Klubben lader til at have ejet en Udgave, der udkom paa Engelsk i Leipzig og Breslau i 1766, og en tysk Oversættelse (Hamburg, 1778). Edward Youngs meget yndede „Night Thoughts“ forelaa i en tvesproget Udgave, Engelsk og Tysk, og desuden i dansk Oversættelse fra 1783. Endvidere fandtes der, man fristes til at sige naturligvis, „The Works of Ossian“. Der angives en Tobindsudgave fra 1777, men denne lader sig ikke verificere bibliografisk; muligvis udkom den ogsaa i Tyskland.

Som man savner Pope blandt Poeterne, savner man Fielding blandt Prosaisterne. Af det attende Aarhundredes betydeligste engelske Fortællere var der tre Hovedværker i Oversættelse: Oliver Goldsmiths „Vicar of Wakefield“ og Richardsons „Sir Charles Grandison“ paa Dansk (henholdsvis 1779 og 1780–82) samt Laurence Sternes „Tristram Shandy“ paa Tysk (1776). Der ejedes to Romaner til, som Aarhundredet selv ansaa for at være betydningsfulde: Mrs. Sheridans „Memoirs of Miss Sidney Bidulph“ (I–V, 1767) og, i dansk Oversættelse, Henry Brookes „The Fool of Quality“.

For Klubben var engelsk Drama Shakespeare, men han forelaa kun i den tyske Prosa-Oversættelse af Eschenburg: 13 Bind af Zürich-Udgaven, 1775–82. Derudover var der kun eet Skuespil oversat fra Engelsk, en dansk Version fra 1782 af Nicholas Rowes „Johanna Shore“, som ifølge Forfatterens Udsagn skulde være en Efterligning af Shakespeare.

Til Trods for at det attende Aarhundrede betegnes som Nyklassicismens Tid, følte Klubbens Medlemmer ikke nogen Forpligtelse overfor den græsk-romerske Litteratur; der fandtes ikke een Bog fra den klassiske Litteratur paa Originalsproget og kun 14 Titler oversat fra Latin – i de fleste Tilfælde til Tysk. Af disse var tre af Horats. Ellers var der Voss' Oversættelse af Odysseen og Stolbergs af Iliaden, Wielands Oversættelse af Lukians Værker, et Bind hver af Euripides og Sophokles paa Tysk og en Satire hver af Juvenal og Persius, oversat til Dansk af Fr. Pram. Der var en fransk Oversættelse af Pausanias og Badens danske „Xenophons Cyropædie“. Af historiske eller kritiske Studier om Oldtiden var der fem paa Tysk, tre paa Fransk og een – Badens Forelæsninger om Horats – paa Dansk. Af Nyklassicismens Profet, Kunsthistorikeren Winckelmann var der en Udgave fra 1776 af „Geschichte der Kunst des Alterthums“.

Fra andre Sprog fandtes der Jfr. Biehls Oversættelse af „Don Quixote“ og af Cervantes „Lærerige Fortællinger“ og en tysk Oversættelse af „Decamerone“.

Udover det allerede nævnte ejede Klubben nogle kritiske Værker om Litteratur og Kunst som er bemærkelsesværdige. Det vigtigste af disse var Abbé Charles Batteux, „Principes de littérature . . . contenant les „Beaux Arts“ . . .“ (I–IV, 1755) saavel som dens danske Oversættelse fra 1773–74. J.G.Sulzers „Allgemeine Theorie der schönen Künste“ (I–II, 1773–74), som anses for at være baseret paa Batteux, fandtes ogsaa, saa vel som Sulzers „Vermischte philosophische Schriften“ og hans „Theorie der Dichtkunst“ i Kirchmeyers Bearbejdelse. Af J.J. Engel, Direktøren for Nationalteatret i Berlin, der havde oversat baade Batteux og Hume, fandtes „Ideen zu einer Mimik“ (I–II, 1785–86), og af Shake-

speare-Oversætteren Eschenburg, der ogsaa formidlede engelsk æstetisk Tænkning i Tyskland, var der „Entwurf einer Theorie und Litteratur der schönen Wissenschaften“ (1783) og den dertil hørende „Beispiel-sammlung“ i flere Bind.

Til Trods for at det største Antal Bøger i Samlingen var paa Tysk og at Halvdelen af de skønlitterære Titler var tyske, var det hverken Tyskland eller tysk Tænkning, som dominerede i de to næststørste Kategorier af Bøger, der med Skønlitteratur udgjorde mere end Halvdelen af Biblioteket: Historie og Topografi med Rejser. Der er hundrede Titler, som kan sættes i hver af disse to Kategorier. Der er forbavsende faa Titler i tysk Historie – kun syv. Der er samme Antal i engelsk Historie, mens c. 35 kan klassificeres som skandinavisk Historie. Holberg og Suhm, forøvrigt de to Forfattere som leverede de fleste Titler til Samlingen, maa nævnes fremfor alle andre danske Historikere; de allerfleste af deres Skrifter var til Stede.²⁵⁾ Blandt Værker af andre Forfattere kan nævnes den danske Udgave af Tycho de Hofmans „Portraits historiques“ ved Chr. Liunge og Bertel Sandvig („Historiske Efterretninger om velfortiente Danske Adelsmænd“ I–III, 1777–79). Af udenlandske Værker noteres des Roches’ „Histoire de Danemarck“, I–VI, 1730, og, som man vilde vente, P. H. Mallets Danmarkshistorie, som dog kun fandtes paa Dansk. Skandinaviske Antikviteter havde ogsaa en Plads; fremfor alt maa her nævnes Udgaven af Snorris „Heimskringla“ (I–III, 1777–83) og Hålfdan Einarssons Udgave af Kongespejlet (1768).

Voltaires Betydning som toneangivende Historiker maa mindes her. Udover hans historiske Skrifter, som var optaget i de samlede Værker, ejede Klubben hans Ruslandshistorie i tysk Oversættelse. Den filosofisk-historiske Retning i England, der var aandelig beslægtet med Voltaire, fandt Udtryk i nogle betydelige historiske Værker i Samlingen, især Humes Englandshistorie (i tysk Oversættelse, I–VI, 1767–71) og Homes „Sketches of the History of Man“ (ogsaa paa Tysk, I–II, 1774). Endvidere fandtes Mirabeaus „De la monarchie prussienne“, der udkom i 1788 i fire Bind, men som Klubben tilsyneladende lod indbinde i otte. Beslægtede Værker fra de tysktalende Lande omfattede ni Bind af den katolske Oplysningsmand, M. J. Schmidts „Geschichte der Deutschen“ – Værket, som er blevet kaldt for den første Tysklandshistorie skrevet for et bredere Publikum, blev først afsluttet 1793 – og en „Geschichte der Menschheit“, skrevet af Pestalozzis Ven Isaak Iselin, samt J. W. von Archenholz’ Standardværk om Syvaarskrigen (I–II, 1789) og samme Forfatters „England und Italien“ (I–II, 1785). Dertil kommer mange Værker af populære men ubetydelige historiske Skribenter, som nu er glemte,

eller som Abbé Raynal („Histoire philosophique . . .“ I–VII, 1773–76), Abbé Millot (baade Englands- og Frankrigs-Historie i Udgaver fra 1779) og Abbé Velly (de første 10 Bind af „Histoire de France“, 1755–61), der omtales med liden Anerkendelse idag. Man savner bl.a. Gibbon og A.L. Schlözer.²⁶) Maaske de mest iøjnefaldende historiske Værker var to store Rækker oversat fra Engelsk til Tysk. Den første var S.J.Baumgartens Oversættelse i 30 Bind af det store anonyme Samlevværk „An Universal History“, som begyndte at udkomme paa Engelsk i 1747 og først afsluttedes 1766; Værket fik i Oversættelse Navnet „Allgemeine Weltgeschichte“. Den anden var Adelung og Benzlers Oversættelse af 17 Aargange af „Annual Register“, som endnu udkommer. Dette Værk hed i Oversættelse „Geschichte der neuesten Weltbegebenheiten“.

Medlemmerne af Klubben var ikke meget rejsende, men Biblioteket viste en stor Interesse for fremmede Lande. Der er 20 Titler, som hører ind under dansk Topografi – man lægger Mærker til Pontoppidans „Den Danske Atlas“ (I–VII, 1763–81). Resten, godt 75 (tre Bøger om Island og to om Grønland iberegnet) er Rejseberetninger fra eller Beskrivelser af fremmede Lande. Vel drejer det sig i de fleste Tilfælde om europæiske Nationer (forøvrigt med Forkærlighed for Schweiz), men omtrent en Tredjedel er fra ikke-europæiske Lande, bl.a. Nordamerika, Bengal, Hindustan og Marokko. Berømte topografiske Værker, som f.Eks. de Thurahs, søger man forgæves i Katalogen; Samlingen rummede simpelthen Bøger, som først og fremmest egnede sig til den daglige Læsning. Flere Samlevværker, der læstes meget i Udlandet, fandtes, f.Eks. den omstridte Hawkesworths Samling af Sydhavsrejser, oversat til Tysk (I–IV, 1775), den tysk-engelske Georg Forsters „A Voyage around the World“ (i tysk Oversættelse fra 1784), og en otte Binds-Udgave fra 1792 af den franske Missionær J. B. Labats „Nouveau voyage aux isles de l’Amérique“, som oprindeligt udkom 1722. Blandt enkelte Skrifter noteres en tysk Oversættelse fra 1777 af Patrick Brydones ofte genoptrykte „A Tour through Sicily and Malta“, der oprindeligt udkom 1773, og en tidlig Udgave af Merciers „Tableau de Paris“ (I–VIII, Amsterdam, 1782–83).

Nogle Titler, der grænser til det topografiske, f.Eks. Höpfners „Magazin für die Naturkunde Helvetiens“ eller N.P.Mohrs „Forsøg til en islandske Natur Historie“, fører os til det naturvidenskabelige Omraade. Et mindre Antal Titler er Bevis for, at Klubbens Medlemmer havde naturvidenskabelige saa vel som humanistiske Interesser. Der fandtes et Par Skrifter af den tyske Astronom J.E.Bode, en tre Binds „Naturlehre für die Jugend“ af J.J.Ebert og – hvad der er mere betydningsfuldt – en fransk Udgave af Englænderen Robert Smiths Optik. Tyske Oversættel-

ser af to ret forskellige Værker fra det syttende Aarhundredes Holland, der begge bidrog til at fremme Videnskaben og begge virkede langt ind i det attende Aarhundrede, prydede Klubbens Reoler: Swammerdams Forsøg paa en systematisk Zoologie, „Die Bibel der Natur“, og Balthasar Bekkers rationalistiske Felttog mod Overtro, „Die Bezauberte Welt“.

Da det nu maa være klart, at hele Bibliotekets Tendens var populær-filosofisk, kan det ikke forbavse, at de Bøger, der betegnedes som filosofiske, næsten udelukkende hørte til Populærfilosofien; deres Indhold kunde minde om et moralsk Ugeblad. Der er yderst faa videnskabelige eller systematiske filosofiske Skrifter. Af Kant fandtes intet; derimod er det betegnende, at Biblioteket ejede den flittige Oplysningsteolog Christian Bastholms „Philosophie for Ulærde“ (1787). Der kan dog nævnes Værker af to Filosofer af Betydning, en dansk og en fransk: de „Philosophiske Breve“ af Holbergtidens tidligt afdøde F. C. Eilschov og en tysk Oversættelse (fra 1780) af Condillacs Hovedværk, „Essai sur l'origine des connaissances humaines“. Dertil kommer Jens Krafts Logik, der længe var en anset Lærebog. Hvor moderne Biblioteket var og hvor forskelligt fra f. Eks. Holbergtidens Biblioteker, bevises ved den næsten fuldstændige Mangel paa teologiske Skrifter. Set fra teologisk Synspunkt kan Biblioteket ikke siges at have ejet noget nævneværdigt, maaske med Undtagelse af „Jerusalems Betragtninger“ og Moses Mendelssohns „Phädon“, begge oversat fra Tysk, samt Fr. Münters „Die Offenbarung Johannis übersetzt“.

En lille Gruppe pædagogiske Skrifter paa Tysk beskæftigede sig med dagligdags Problemer paa en moralsk-didaktisk Maade, der minder om flere moralske Romaner, som fandtes i Samlingen. Saaledes kompletteredes Chr. Salzmanns didaktiske Roman „Carl von Carlsberg“ (I–VI, 1783–88) med hans pædagogiske Rædselsskrift „Ueber die heimlichen Sünden der Jugend“ (1785). Ligeledes var der Campes „Väterlicher Rath für meine Töchter“ saa vel som „Robinson den yngre“.

Paa de nationaløkonomiske og juridiske Omraader fandtes to Monumentalværker, Adam Smiths „Wealth of Nations“ og Montesquieus „De l'esprit des lois“, begge i dansk Oversættelse (fra henholdsvis 1779–80 og 1770–71). Der var ogsaa tre Bøger af en dansk Discipel af Montesquieu, Andreas Schytte. Kendt i hele den vestlige Verden var de agitatoriske Skrifter om Tilstandene i Datidens Fængsler af Cesare Beccaria, der var inspireret af Montesquieu, og hvis Hovedværk i tysk Oversættelse, „Von Verbrechen und Strafen“, 1778, er den første Bog i Fortegnelsen over Klubbens Bogsamling; endvidere John Howard, af hvis vigtigste Skrift der fandtes en forkortet tysk Udgave („Über Gefängnisse und Zucht-

häuser“, 1780). Der bør maaske tilføjes, at blandt de faa juridiske Skrifter var „Kleine Schriften“ og et Par andre Titler af Goethes Ungdomsven J. G. Schlosser.

De c. 30 biografiske Skrifter – de fleste danske – udgjorde i det store og hele Bibliotekets mindst interessante Side, selvom man dør kunde læse Plutarch paa Tysk og Holbergs Selvbiografi paa Dansk. Frederik den Store lader til at have tiltrukket sig særlig Opmærksomhed. Ikke blot er der en Biografi skrevet af J. G. von Zimmermann; Biblioteket ejede ogsaa Kongens samlede Værker i 15 Bind paa Tysk og det franske Smædeskrift om tysk Litteratur fra 1780.

At der fandtes yderst faa Skrifter om aktuelle Problemer i en Tid, som oplevede den franske Revolution, kan bero paa, at slige Skrifter var i den „afvekslende Samling“. Dog fandtes to af de væsentligste Publikationer fra Brydningens Tid, Edmund Burkes Kritik af Revolutionen (i tysk Oversættelse, 1791) og Thomas Paines Svar „Rights of Man“ i en fransk Udgave fra 1791.

Der kunde selvfølgelig anføres en Del andre Titler for at gøre Billedet fuldstændigere, men de vilde ikke medføre nogen radikal Ændring af det Indtryk, vi nu har faaet af et Bibliotek, som afspejlede den litterære Smag i Danmark i 1792. Udvalget og Antallet af Bøger peger paa oplyste Mænd fra Borgerstanden, som hverken var interesseret i filosofiske eller juridiske Spidsfindigheder, men som havde Sans for traditionelle litterære Former og holdt Forbindelsen med den store Verden oppe gennem det trykte Ord og i særlig Grad med Tyskland som Mellemed. Til Trods for, at Klubbens Medlemmer ikke kan antages at have læst Engelsk, var den indirekte Indflydelse af engelsk Aandsliv og engelsk Initiativ stor. Selv Ordet Club var engelsk, og „Klubben“ maa forstaas som en Efterligning af engelske Sammenslutninger. Hvis nogen Kategori af Litteratur kan siges at være toneangivende i Bogsamlingen, saa er det Oplysningskrifterne, hvis mest udbredte og virksomme Form var Spectator-Litteraturen. Tysk var jo et af Monarkiets Sprog, og at ethvert dannet Menneske kunde læse Fransk var en Selvfølge; men det er umiskendeligt, at mange nye Strømninger kom fra Storbritannien.

For Venner af nordisk Samarbejde findes der ingen Trøst i Bogsamlingen. Man kan kun slutte, at Datidens Literati hverken læste eller var interesserede i svenske Publikationer, til Trods for at Klubbens Love udtrykkeligt og samvittighedsfuldt bestemte, at Bøger skulde anskaffes i det svenske saa vel som det danske, tyske, franske og engelske Sprog. At „Den Svenske Argus“ findes i dansk Oversættelse er nærmest et Bevis for en-

gelsk kulturel Paavirkning; og der var kun to Værker til oversat fra Svensk til Dansk. Der fandtes ganske vist en Række af det svenske Videnskabernes Selskabs Skrifter, men de var paa Tysk. Man var orienteret sydpaa og vestpaa, men bestemt ikke østpaa.

Synet paa Verden var altsaa alligevel snævert. Og naar der var Tale om Kultur og Politik, drejede det sig ikke om den vide Verden, men om Tyskland, England og Frankrig. Om Italien var der lidt i Samlingen, om Spanien mindre, men om en Snes andre europæiske Lande eller Landskaber, intet. Kun Rejselitteraturen og nogle af de historiske Skrifter hjalp til at løfte Blikket ud over denne Begrænsning.

NOTER

¹⁾ Ved Bearbejdelsen af denne Afhandling har Forfatteren modtaget værdifuld Bistand af fhv. Rigsbibliotekar, dr. phil. Svend Dahl. — ²⁾ Da Knud Bokkenheuser skrev sin Bog om Klubben i 1903, kendte han ikke Hæftets Eksistens. Han citerer Klubbens Love om Bibliotekets Betydning, Bestyrelse og Benyttelse, og citerer Thaarup, der mente at „Bogsamlingens Protokoller vil i sin Tid vorde vigtige Dokumenter for den kommende Slægt, at dette Selskab forenede Fornøjelse med Gavn“, men han beklager, at der ikke længere fandtes „disse eller nogen anden af Drejers Klubs Protokoller“. — ³⁾ „Meddelelser om mit Levnet“, 1854, p. 110. Mynster klager over, at paa det Tidspunkt (c. 1797) fik man sjældent Ro i Læsesalen „for dem, der vilde begynde en ligegyldig Samtale“. — ⁴⁾ J. Drejer, „Tale holden i Klubben, stiftet i Nov. 1775, nu kaldet Det forenede Selskab, paa dets 30te Aarsdag den 26. Nov. 1805“, Kbh. 1805, p. 10. — ⁵⁾ Rahbek skrev i „Hertha“ IV, 1827, p. 416, at Det danske Litteraturselskab som saadant kunde siges endnu at have været virksomt i Juni 1781. — ⁶⁾ J. Drejer, op. cit. p. 10, 12, 16, 23. — En Fortegnelse over 224 Medlemmer af Drejers Klub i 1780erne findes hos Bjørn Ochsner, „Om nogle tidlige danske silhouetter“, i „Fund og Forskning“, I, 1954, pp. 106–109. — ⁷⁾ J. C. Tode, „Tale, holden i det forenede Selskab paa dets 21de Stiftelsesdag den 26 November 1795“, Kbh. 1796, p. 9. — ⁸⁾ J. Drejer, op. cit., p. 12; K. L. Rahbek, „Om Clubberne i Kiøbenhavn“ i „Nyt Aftenblad“ Nr. 52, 24. Dec. 1825, pp. 448–51. — ⁹⁾ I Bogsamlingen fandtes tre Taler Gerner til Minde: af Rahbek, Ove Malling og Tyge Rothe. — ¹⁰⁾ K. L. Rahbek, „Erindringer af mit Liv“, III, 1825, p. 37. — ¹¹⁾ op. cit., p. 30. — ¹²⁾ Tode, op. cit., p. 10. — ¹³⁾ op. cit., p. 13. — ¹⁴⁾ J. Drejer, op. cit., p. 17. — ¹⁵⁾ Thomas Thaarup, „Tale holden i Klubben oprettet 1775, paa dens Stiftelsesdag den 26 November 1785“, Kiøbenhavn, 1786, p. 18. — ¹⁶⁾ „Love for Klubben oprettet i November 1775“, Kiøbenhavn, 1780, § 39. — ¹⁷⁾ „Erindringer af mit Liv“, III, 1825, p. 205. — ¹⁸⁾ Love, § 42. — ¹⁹⁾ I Reglementet som er paahængt den „Catalogus over Bogsamlingen i Klubben oprettet i November 1775“ der udkom 1795, noteres der at enhver af Selskabets Bøger „forsynes paa Titelbladet med et Stempel, hvori staar: Klubben af 1775“. Disse Sedler og Stempler maatte gøre Bindene fra Drejers Klubs Bibliotek let kendelige den Dag idag. — ²⁰⁾ „Katalog over Herlufsholms Skoles Bogsamling“, 1882, Sp. 870. Oversætteren var, ifølge Worms Lexikon, Ove de Obelitz (1750–1804), der ogsaa oversatte Rowes „Johanna Shore“. — ²¹⁾ I „Catalogus“, 1795, opføres dog Goethes „Neue Schriften“ og „Der Gross-Cophta“ begge netop fra

Aaret 1792. - ²²⁾ „Catalogus“, 1795, fortegner dog „Zerstreute Blätter“ I-V fra 1785 ff., saa vel som de efter 1792 udkomne „Briefe zur Beförderung der Humanität“. - ²³⁾ „Catalogus“, 1795, fortegner dog „Auserlesene Gedichte“ I-VII, 1784 ff. - ²⁴⁾ Da „Catalogus“, 1795, fortegner anden og tredje Bind af „Oeuvres“, 1763, kunde man formode, at Sættet havde tilhørt Samlingen allerede tre Aar før. - ²⁵⁾ Dog manglede Holbergs „Danmarks og Norges geistlige og verdslige Stat“, 3. oplag, 1762, som findes i „Catalogus“, 1795. Fjerde Bind af Suhms Danmarkshistorie kunde ogsaa ventes, da det udkom 1790. - ²⁶⁾ „Catalogus“, 1795, opfører en tysk Udgave af Gibbon, „Geschichte der Abnahme und des Falls . . .“, oversat af Riemberg i 15 Bind og udkommet 1788-92.